

**ПОКАРАННЯ, ЙОГО
ПРИЗНАЧЕННЯ І
ЗВІЛЬНЕННЯ: НОВА
ЛОГІКА ПРОЄКТУ КК**

Discussion paper

ЗМІСТ

1. Покарання в системі кримінально-правових засобів.....	2
2. Поняття і мета покарання.....	5
3. Система покарань.....	6
4. Типові санкції.....	8
5. Загальні правила призначення покарання за проєктом КК.....	10
6. Спеціальні правила призначення покарання.....	14
7. «Звільнення від покарання» за проєктом КК.....	16
8. Висновки.....	21

ПОКАРАННЯ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ

Стаття 3.2.1 проєкту КК визначає покарання як кримінально-правовий засіб, який суд призначає особі, визнаній обвинувальним вироком винною у вчиненні кримінального правопорушення. Своєю чергою кримінально-правовий засіб відповідно до ст. 3.1.1 проєкту КК — це передбачене цим Кодексом обмеження в реалізації прав особи або покладення на неї обов'язків, що застосовується судом у разі вчинення кримінального правопорушення чи іншого передбаченого цим Кодексом протиправного діяння. Тобто під час написання проєкту КК Робоча група застосувала підхід, згідно з яким покарання є складовою системи кримінально-правових засобів, які призначені для досягнення мети, що стоїть перед кримінальним правом — забезпечити людину, суспільство, державу й міжнародний правопорядок від кримінальних правопорушень та інших передбачених цим Кодексом протиправних діянь (ч. 2 ст. 3.1.1 проєкту КК).

У проєкті КК не просто здійснено термінологічну заміну нинішнього законодавчого словесного багатоманіття (як-от кримінально-правові наслідки, заходи, заходи кримінально-правового характеру тощо) на єдиний і послідовний термін «кримінально-правові засоби», а й втілено на галузевому рівні загальнотеоретичну конструкцію правових засобів, яка є надбанням інструментального напрямку в теорії права, а останній, своєю чергою, породжений філософською течією прагматизму.

Оскільки кримінально-правове регулювання здійснюється виключно після вчинення кримінального правопорушення чи

іншого протиправного діяння, якому вже не вдалося запобігти ні позаправовими засобами, ні правовими засобами іншої галузевої належності, то мета кримінально-правових засобів полягає в тому, щоб мінімізувати ризики вчинення нових подібних діянь як самою особою, яка вчинила кримінальне правопорушення чи інше протиправне діяння (спеціальна превенція), так і іншими особами (загальна превенція).

За однакової кінцевої мети всіх кримінально-правових засобів окремі з них мають особливу проміжну мету, через досягнення якої в підсумку й досягається кінцева мета.

Проект КК передбачає розгалужену систему кримінально-правових засобів, яка в такій якості вперше з'являється в історії розвитку кримінального законодавства України. Система кримінально-правових засобів за проектом КК — це передбачений кримінальним законом вичерпний і впорядкований перелік видів кримінально-правових засобів, що знаходяться між собою у визначених зв'язках та взаємозалежності й створюють законодавчу основу для пеналізації (у широкому сенсі) кожного окремого кримінального правопорушення. Усі види кримінально-правових засобів вичерпно перелічені в ст. 3.1.2 проекту КК.

Новелою проекту КК є спроба окреслення змісту поняття кримінальної відповідальності, яка загалом відповідає розумінню цього поняття в сучасній українській доктрині кримінального права. Згідно з ч. 2 ст. 3.1.2 проекту КК, «покарання та судимість є засобами кримінальної відповідальності». Згідно з ч. 3 тієї ж статті, до особи, засудженої за кримінальне правопорушення, можуть бути застосовані й інші кримінально-правові засоби, які не є засобами кримінальної відповідальності (знаходяться поза її змістом), оскільки не пов'язані з каральним впливом на особу, а саме: 1) засоби пробації; 2) засоби безпеки; 3) реституція чи компенсація; 4) конфіскація майна чи вилучення речі.

Окремі кримінально-правові засоби, що не є засобами кримінальної відповідальності (а саме засоби безпеки, реституція чи компенсація, конфіскація майна чи вилучення речі), згідно

з ч. 4 ст. 3.1.2, можуть бути застосовані також і до фізичної особи, яка вчинила протиправне діяння, що не є кримінальним правопорушенням. Ідеться про об'єктивно протиправні діяння неосудної особи й особи, що не досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Нарешті, до юридичної особи, яка не визнається суб'єктом кримінального правопорушення, можуть бути застосовані кримінально-правові засоби щодо юридичної особи, які також не є засобами кримінальної відповідальності.

2

ПОНЯТТЯ І МЕТА ПОКАРАННЯ

Покарання позиціонується розробниками проєкту КК як основний, проте не головний і не єдиний кримінально-правовий засіб. Але будь-яке кримінальне правопорушення саме тому й передбачається в КК, що за його вчинення зазвичай повинно призначатися саме покарання.

Позаяк покарання є видом кримінально-правового засобу, то і його поняття є похідним від поняття останнього, але має свої особливі ознаки:

- 1) покарання застосовується виключно за вироком суду, тоді як інші кримінально-правові засоби можуть застосовуватися й іншими актами суду;
- 2) покарання застосовується виключно до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, тоді як інші кримінально-правові засоби можуть бути застосовані й до особи, яка не вчинила кримінального правопорушення.

Крім того, ч. 2 ст. 3.2.1 проєкту КК визначені особливості проміжної мети, через яку покарання досягає кінцевої мети, спільної для всіх кримінально-правових засобів:

«Покарання має за мету через кару, виправлення та превенцію забезпечити людину, суспільство, державу та міжнародний правопорядок від кримінальних правопорушень».

Так, кара є проміжною метою покарання, через яку досягається загальна мета кримінально-правових засобів. Така проміжна мета не властива жодному іншому кримінально-правовому засобу.

СИСТЕМА ПОКАРАНЬ

Система покарань за проєктом КК є підсистемою кримінально-правових засобів і тому зберігає її системні властивості. Ця система побудована на засадах:

- 1) єдності** — вона передбачає всі види покарань, що можуть бути встановлені як за провину, так і за злочини; вони підлягають застосуванню до будь-якої особи, що їх вчинила, включно з окремими особливими категоріями таких осіб (неповнолітні, військовослужбовці) тощо. Жодний вид покарання не знаходиться за межами системи;
- 2) упорядкованості** — види покарань у ній розташовані за порядком зростання ступеня їхньої суворості від менш суворого до більш суворого;
- 3) уникнення непотрібних повторень** — спеціальні покарання (зокрема арешт, тримання в дисциплінарному батальйоні) передбачені не як самостійні види покарань, а як різновиди загального виду покарання (зокрема строкового ув'язнення).

Перелік видів покарань (елементів системи покарань) у проєкті КК зберігає наступність положень чинного КК, що витримали перевірку часом, є загалом узгодженим з доктринальними положеннями щодо конструювання окремих видів покарань і має багато спільного з переліками видів покарань, що передбачені сучасними кримінальними законами європейських країн.

У ньому не знайшлося місця таким передбаченим чинним КК видам покарань:

- 1) позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, позбавлення державної нагороди України — Робоча група вважає їх адміністративними правовими засобами, які мають застосовуватися на підставі норм права відповідної галузевої належності;
- 2) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю — через переважно або й виключно превентивну спрямованість цього засобу він перенесений до засобів безпеки (ч. 3 ст. 3.7.2);
- 3) виправні роботи — у сучасних умовах цей вид покарання перетворився по суті на штраф у розстрочку і практично перестав призначатися судами;
- 4) конфіскація майна — Робоча група дійшла консенсусу в тому, що примусове вилучення в особи майна, набутого нею на законних підставах, є надмірним обтяженням для близьких осіб засудженої особи і загалом не відповідає принципу пропорційності.

Деякі інші з наявних у чинному КК видів покарань були або реформовані й перейменовані, або ж поглинуті загальнішими видами покарань. З урахуванням викладеного, проєкт КК передбачає п'ять видів покарань:

- 1) громадські роботи,
- 2) штраф,
- 3) обмеження свободи,
- 4) строкове ув'язнення,
- 5) довічне ув'язнення.

Штраф може бути як основним, так і додатковим до обмеження свободи та строкового ув'язнення видом покарання. Решта видів покарань є виключно основними.

ТИПОВІ САНКЦІЇ

Послідовне втілення в проєкті КК принципу верховенства права, зокрема такої його складової, як принцип пропорційності, вимагає встановлення максимальної відповідності між попередньо (до пеналізації) визначеним ступенем тяжкості кожного кримінального правопорушення і ступенем суворості санкції за нього. Віднесення певної групи кримінальних правопорушень до одного ступеня тяжкості, безумовно, повинно тягнути за собою обкладення їх тією самою санкцією.

Саме межа диференціації ступенів тяжкості кримінальних правопорушень має стати межею диференціації суворості санкцій. Санкція ж, яка за своєю суворістю є адекватною всім кримінальним правопорушенням того самого ступеня тяжкості, повинна вважатися для нього типовою.

З огляду на викладене в проєкті КК і запроваджені типові санкції, тобто санкції, у яких мінімальна і максимальна міра покарання є пропорційними, відповідно, мінімальній і максимальній тяжкості кримінальних правопорушень того самого ступеня тяжкості.

Кількість типових санкцій дорівнює кількості попередньо виділених ступенів тяжкості кримінальних правопорушень. З метою уникнення багаторазових повторень в Особливій частині КК зміст усіх типових санкцій винесено до його Загальної частини. У статтях же Особливої частини використовується виключно відсильний спосіб побудови санкцій.

Отже, ст. 3.2.8 проєкту КК передбачено типові санкції за провину і злочини всіх ступенів тяжкості, а в статтях Особливої частини лише вказується належність кримінального правопорушення до провини чи злочину певного ступеня тяжкості. Зміст цих санкцій поданий у наведеній нижче таблиці.

Основні покарання

Додаткове покарання

Покарання, його призначення і звільнення: нова логіка проекту КК

	Громадські роботи (год)	Штраф (Р. О.)	Обмеження свободи (роки)	Строкове ув'язнення (роки)	Довічне ув'язнення	Штраф (Р. О.)
Провина	60–180 год.	50–100	6 міс. — 1 рік	15 дн. — 3 міс.		10–50
Зл. 1-го ст.		100–500	1–2	3 міс. — 2 роки		50–200
Зл. 2-го ст.		500–1000	2–3	2–3		200–300
Зл. 3-го ст.			3–4	3–4		300–400
Зл. 4-го ст.				4–6		400–500
Зл. 5-го ст.				6–8		500–750
Зл. 6-го ст.				8–10		750–1000
Зл. 7-го ст.				10–13		1000–1500
Зл. 8-го ст.				13–16		1500–2000
Зл. 9-го ст.				16–20	Довічне ув'язнення	2000–2500

ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА ПРОЄКТОМ КК

Розробники проєкту КК, залишаючись загалом прихильниками традиційної для вітчизняного кримінального права моделі призначення покарання, водночас запропонували низку нових положень, які мають виправити поточні недоліки правозастосування й підвищити ефективність кримінально-правового регулювання.

Стаття 3.3.1 проєкту КК встановлює загальні правила призначення покарання, що сформульовані на заміну наявним у ст. 65 КК загальним засадам призначення покарання. Розробники проєкту КК, формулюючи ці положення, виходили насамперед із необхідності дотримання принципу пропорційності обмеження прав і свобод людини в демократичному суспільстві під час визначення меж кримінального покарання. Тому ч. 1 цієї статті передбачає, що суд призначає покарання, яке за видом та розміром є необхідним і достатнім для досягнення його мети. Суворіше покарання призначається, лише якщо менш суворе є недостатнім для досягнення цієї мети.

Новелою кримінального законодавства, яка також є похідною від принципу пропорційності, є сформульоване в ч. 5 ст. 3.3.1 проєкту КК положення, яке зобов'язує суд, призначивши строкове ув'язнення за один злочин або за сукупністю злочинів, за наявності підстав, передбачених ч. 2 ст. 3.5.1, розглянути питання про можливість заміни цього покарання обмеженням свободи під умовою. Цілком природно, що така заміна є правом, а не обов'язком суду, але якщо суд не вважає за можливе замінити, за законодавчої можливості, призначене строкове ув'язнення на обмеження свободи під умовою, він зобов'язаний у вирокі обґрунтувати таке рішення.

З урахуванням оновлених підходів до формулювання санкцій у проєкті КК, призначаючи покарання, суд, виходячи зі ступеня тяжкості кримінального правопорушення, призначає покарання в межах санкції, встановленої ст. 3.2.8, а в разі вчинення кримінального правопорушення неповнолітньою особою — ст. 3.11.1. За одне кримінальне правопорушення може бути призначено лише одне основне покарання.

Робоча група виходить із недоцільності встановлення в кримінальному законі неконкретизованих положень, які безмежно розширюють межі судової дискреції під час призначення покарання, у зв'язку з чим проєкт КК не містить аналога ст. 69 КК «Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом». Призначення більш м'якого від передбаченого в санкції за злочин відповідного ступеня тяжкості покарання можливе лише за угодою.

Визначаючи вид і розмір покарання в межах санкції за злочин відповідного ступеня тяжкості або за проступок, суд відповідно до ч. 2 ст. 3.3.1 має враховувати:

- положення Загальної частини;
- особливості конкретного кримінального правопорушення;
- особу винного, наявність чи відсутність у нього судимості;
- кількість варіативних ознак, передбачених у статті Спеціальної частини цього Кодексу;
- кількість ознак, які передбачені як такі, що знижують або підвищують ступінь тяжкості злочину;
- обставини, які пом'якшують покарання за кримінальне правопорушення (ст. 3.3.2 цього Кодексу);
- обставини, які обтяжують покарання за провину (ст. 3.3.3 цього Кодексу);
- ризики вчинення нового кримінального правопорушення й інші обставини, установлені органом пробації в досудовій доповіді.

Перелік обставин, які пом'якшують та обтяжують покарання за кримінальне правопорушення

Перелік обставин, які пом'якшують та обтяжують покарання в проєкті КК (ст. 3.3.2) майже не відрізняється (хіба що редакційно) від переліку пом'якшувальних обставин, закріплених у ст. 66 чинного КК. Ці обставини випробувані правозастосуванням.

Водночас розробники проєкту КК вважали за доцільне закріпити як пом'якшувальну обставину вчинення кримінального правопорушення внаслідок провокації (п. 9 ч. 1 ст. 3.3.2). Поняття провокації кримінального правопорушення і його правове значення передбачено в ст. 2.7.4.

Щодо обставин, які обтяжують покарання, проєкт КК містить вичерпний перелік таких обставин лише щодо провини (ст. 3.3.3). Ознаки, які підвищують ступінь тяжкості злочину, передбачено в Особливій частині КК. За наявності таких ознак тяжкість злочину підвищується на один або два ступеня, а їхня кількість впливає на призначення покарання в межах санкції.

Наприклад, якщо спричинення тяжкої шкоди здоров'ю (п. «в» ст. 4.2.6) — злочин 5-го ступеня тяжкості (за який передбачено ув'язнення від 4 до 6 років) вчинено із застосуванням зброї та загальнонебезпечним способом, то його тяжкість, відповідно до ст. 4.2.5, підвищується на один ступінь (санкція за вчинення злочину 6-го ступеня тяжкості передбачає строкове ув'язнення від 6 до 8 років). Водночас суд, призначаючи покарання в межах санкції за цей злочин, має врахувати той факт, що злочин вчинено за наявності одночасно двох ознак, які підвищують ступінь тяжкості.

Розробники проєкту КК виходили з концептуального положення: у кримінальному законі мають бути передбачені лише ті злочини, за вчинення яких винна особа заслуговує на покарання у вигляді ув'язнення.

Інші покарання, які є альтернативними ув'язненню (громадські роботи, штраф, обмеження свободи), у передбачених законом випадках можуть застосовуватися, але в разі їх невиконання особою без поважних причин вони замінюються строковим ув'язненням у порядку й у межах, передбачених законом. Виходячи з цього, відповідно до ч. 5 ст. 3.3.1 проєкту КК суд, призначивши штраф, громадські роботи або обмеження свободи, у вирокі має вказати, за яких умов ці види покарання підлягають заміні на строкове ув'язнення.

СПЕЦІАЛЬНІ ПРАВИЛА ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ

До спеціальних правил призначення покарання в проєкті КК належать:

- за незакінчений злочин;
- за кримінальне правопорушення, вчинене у співучасті;
- за сукупністю кримінальних правопорушень;
- за сукупністю вироків.

Нижче розглянемо кожне з них.

Призначаючи покарання за незакінчений злочин (ст. 3.3.4), суд враховує ступінь здійснення злочинного наміру та причини, через які злочин не було доведено до кінця.

Призначаючи покарання за кримінальне правопорушення, вчинене у співучасті (ст. 3.3.5), суд враховує характер і ступінь його участі у вчиненні кримінального правопорушення.

Призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень. За проєктом КК вчинення особою злочину й провини не утворюють множинності кримінальних правопорушень, а тому покарання за них призначаються й виконуються самостійно. Саме через це призначенню покарання за сукупністю кримінальних правопорушень у проєкті КК присвячено дві статті: ст. 3.3.6 «Призначення покарання за сукупністю злочинів» і ст. 3.3.7 «Призначення покарання за сукупністю проступків».

Новелою проєкту КК, яка ґрунтується на його концептуальних засадах, є те, що *основним принципом призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень є*

складання покарань. Повне або часткове поглинення менш суворого покарання більш суворим застосовується лише у випадках, якщо принцип повного складання не може застосовуватися з урахуванням встановленого кримінальним законом граничного розміру покарань за кримінальні правопорушення певного ступеня тяжкості.

Такі правила визначення максимальних меж покарання в разі призначення покарання за сукупністю злочинів дозволять забезпечити, з одного боку, призначення справедливого покарання за вчинення особою кількох кримінальних правопорушень, не зводячи його лише до покарання за тяжче з них, а з іншого — не призначати безмежні покарання, виконати які в повному обсязі неможливо або виконання яких є недоцільним.

Призначення покарання за сукупністю вироків (ст. 3.3.8).

У проєкті КК окремі правила призначення покарання за сукупністю вироків передбачені лише щодо випадків вчинення особою злочинів (ст. 3.3.8). Якщо особа, яку засуджено за проступок, після набрання вироком законної сили, але до повного відбуття покарання вчинила новий проступок, то на підставі ст. 3.3.9 проєкту КК покарання, призначене за новий проступок, складанню з попереднім не підлягає, а виконується самостійно.

Така новела пов'язана з тим, що кримінальне провадження у справах про проступки має бути максимально швидким, а покарання, призначене особі, є короткотривалим, тому є можливість кожне з призначених покарань виконувати послідовно.

Щодо призначення покарань за сукупністю вироків за злочини, як і за сукупністю злочинів, проєкт КК базується на концептуальному положенні щодо необхідності забезпечити реальну караність особи за вчинення кожного зі злочинів, який входить до сукупності. Зважаючи на це, основним принципом призначення покарань за сукупністю вироків є повне складання покарання, призначеного за новий злочин, з покаранням, яке особа не відбула за попереднім вироком. Як і в чинному КК, максимальні межі покарання, яке може бути призначене за сукупністю вироків, є більшими, як порівняти з такими межами за сукупності злочинів (ч. 5 ст. 3.3.8).

Покарання у вигляді штрафу (як основне, так і додаткове) складанню не підлягає і виконується самостійно.

«ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ» ЗА ПРОЄКТОМ КК

Загальні положення

Правове регулювання суспільних відносин, які виникають у зв'язку з юридичними фактами, що зумовлюють недоцільність призначення засудженому покарання, реального чи повного виконання призначеного покарання, неспроможність досягнення застосуванням покарання його мети, у проєкті КК забезпечують два самостійних правових інститути, передбачені розділом 3.4. «Непризначення покарання» і розділом 3.5. «Зміна або невиконання призначеного покарання».

Непризначення покарання (розділ 3.4)

Непризначення покарання полягає в безумовній та остаточній відмові держави на підставах, встановлених ст. 3.4.1, 3.4.2, 3.4.3 проєкту КК, визначити особі, засудженій за вчинення кримінального правопорушення, передбачені законом обмеження її прав і свобод.

Discussion paper

В основі інституту непризначення покарання проєкту КК лежать трансформовані положення сучасного інституту звільнення від кримінальної відповідальності, від якого Робоча група відмовилася.

Нагальність такого законодавчого рішення зумовлена неузгодженістю інституту звільнення від кримінальної

відповідальності з принципом презумпції невинуватості й, відповідно, принципом верховенства права.

Інститут непризначення покарання представлений у проекті КК трьома приписами:

- 1) непризначення покарання у зв'язку з позитивною поведінкою особи після вчинення кримінального правопорушення (ст. 3.4.1);
- 2) непризначення покарання жертві злочину за участь у вчиненні кримінального правопорушення (ст. 3.4.2);
- 3) непризначення покарання у зв'язку із закінченням строку давності вчинення кримінального правопорушення (ст. 3.4.3).

Водночас до трансформованого інституту непризначення покарання не потрапили дещо вже неактуальні (застарілі) положення, зокрема, про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки (ст. 47 чинного КК) й у зв'язку зі зміною обстановки (ст. 48 чинного КК).

Зміна або невиконання призначеного покарання (розділ 3.5)

Систематизація видів зміни або невиконання покарання в проекті КК здійснювалася з урахуванням стадії кримінального провадження, у межах якої суд буде розв'язувати питання про застосування різних за ступенем суворості правових наслідків для засудженої особи.

Під час ухвалення вироку суд може застосувати чотири різновиди наслідків, передбачені цим розділом: 1) заміна строкового ув'язнення обмеженням свободи під умовою (ст. 3.5.1); 2) невиконання призначеного строкового ув'язнення у зв'язку з участю особи в захисті України або в ліквідації надзвичайної ситуації (ст. 3.5.2); 3) відстрочення виконання призначеного покарання у зв'язку з хворобою (частини 1–2 ст. 3.5.4); 4) відстрочення виконання призначеного покарання у зв'язку з особливою обставиною (ст. 3.5.5).

Під час виконання вироку суд може застосувати й інші різновиди наслідків, передбачені розділом 3.5 проєкту КК. Але до початку виконання засудженим призначеного покарання суд може застосувати лише невиконання призначеного покарання у зв'язку із закінченням строків давності його виконання (ст. 3.5.3). У свою чергу, під час виконання покарання суд має дискрецію на застосування: відстрочення виконання призначеного покарання у зв'язку з хворобою (ст. 3.5.4); зупинення виконання строкового ув'язнення у зв'язку з його заміною обмеженням свободи під умовою (ст. 3.5.6); зупинення виконання строкового ув'язнення у зв'язку з участю особи в захисті України або ліквідації надзвичайної ситуації (ст. 3.5.7); зупинення виконання довічного ув'язнення у зв'язку з його заміною обмеженням свободи під умовою (ст. 3.5.8); припинення виконання покарання або скорочення невідбутої його частини у зв'язку з амністією (ст. 3.5.9); припинення виконання строкового ув'язнення або скорочення невідбутої частини покарання у зв'язку з помилуванням (ст. 3.5.10); заміни довічного ув'язнення або припинення його виконання у зв'язку з помилуванням (ст. 3.5.11); припинення виконання покарання або скорочення (зменшення) призначеного покарання на підставі положення КК, що має зворотню дію в часі (ст. 3.5.13).

За задумом Робочої групи, до наступної групи різновидів наслідків, передбачених розділом 3.5 проєкту, що можуть застосовуватися на певній стадії кримінального провадження, суд має переходити, лише якщо немає підстав для застосування різновидів із попередньої групи.

Разом із введенням в інститут звільнення від покарання нових різновидів звільнення від покарання Робоча група ухвалила рішення про виключення з нього складного в аспекті встановлення підстави для застосування різновиду — звільнення від покарання у зв'язку з втратою особою суспільної небезпечності (ч. 4 ст. 74 чинного КК).

Основні новели в застосуванні вугів «звільнення від покарання»

Новелою непризначення покарання у зв'язку із закінченням

строку давності вчинення кримінального правопорушення (ст. 3.4.3) і невиконання призначеного покарання у зв'язку із закінченням строку давності його виконання (ст. 3.5.3) є положення про те, що перебіг давності має зупинятися, якщо строки давності закінчилися через вчинене в інтересах засудженого зловживання службовими особами, поєднаного з пропозицією чи наданням хабара. Цим робоча група прагне завадити «звільненню від покарання» у зв'язку із закінченням строків давності через необ'єктивні, створені умисно причини, нерідко зумовлені корупцією.

На відміну від чинного КК, у якому передбачено і такий вид покарання, як пробаційний нагляд (ст. 591), і звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75), у проєкті КК передбачено лише один нормативний припис — заміна строкового ув'язнення обмеженням свободи під умовою (ст. 3.5.1). Зокрема, суд ухвалює замінити призначене строкове ув'язнення обмеженням свободи щодо засудженої особи, якщо: 1) встановлена відсутність високого ризику вчинення нового злочину, 2) особа здійснила реституцію чи компенсацію або вжила всіх залежних від неї заходів для їх здійснення і 3) дала згоду на заміну строкового ув'язнення обмеженням свободи. Одночасно передбачені обмеження застосування заміни строкового ув'язнення обмеженням свободи до певних осіб, наприклад, до організаторів організованої злочинної групи, або осіб, які вчинили умисне кримінальне правопорушення під час виконання обмеження свободи та ін.

Замість неясного й неоднозначного критерію «виправлення засудженого», що використовується в положеннях ст. 75, 81 чинного КК, Робоча група вирішила використати в положеннях про заміну строкового ув'язнення обмеженням свободи під умовою (ст. 3.5.1) і зупинення виконання строкового ув'язнення у зв'язку з його заміною обмеженням свободи під умовою (ст. 3.5.6) апробований закордонною та вітчизняною практикою правозастосування критерій оцінки «ризик вчинення особою нового злочину». Ризик вчинення нового злочину — ймовірність вчинення особою нового злочину, що впливає на застосування виду й міри кримінально-правового засобу, визначено з урахуванням психологічних, соціальних і правових характеристик особи (п. 55 ч. 2 ст. 1.1.1 проєкту).

Робоча група не могла оминати увагою проблему закріплення в кримінальному законодавстві можливості умовно-дострокового звільнення від відбування довічного позбавлення волі. З урахуванням європейських стандартів (Рекомендація Rec (2003) 22 Комітету Міністрів Ради Європи «Про умовно-дострокове звільнення») і практики ЄСПЛ. У положеннях ст. 3.5.8 запропоновано передбачити можливість зупинення виконання довічного ув'язнення у зв'язку з його заміною обмеженням свободи під умовою.

Певними новелами вирізняються положення про амністію і помилування. Амністія і помилування передбачають можливість припинення подальшого виконання покарання та скорочення невідбутої частини покарання (ст. 3.5.9 і 3.5.10 відповідно).

Указом про помилування щодо особи, яка відбуває довічне ув'язнення, може бути також передбачено: а) заміну довічного ув'язнення після відбуття особою не менше 20 років цього покарання строковим ув'язненням від 10 до 15 років або б) припинення подальшого довічного ув'язнення — після відбуття особою не менше 30 років цього покарання (ст. 3.5.11). Указом про помилування у виняткових випадках може бути також передбачено помилування для обміну (ст. 3.5.12). Ані амністія, ані помилування не звільняють особу від виконання: а) штрафу як додаткового покарання, б) засобів безпеки та в) обов'язку щодо реституції та компенсації. Інші новели амністії полягають у таких положеннях: встановлено обмеження на прийняття закону про оголошення амністії не частіше одного разу на три роки або у зв'язку з особливою подією в житті суспільства (ч. 2 ст. 3.5.9); поширено амністію лише на особу, яка на день набрання чинності законом про оголошення амністії відбула не менше однієї чверті строку покарання (ч. 5 ст. 3.5.9); закріплено чіткі правила застосування амністії (ч. 6–10 ст. 3.5.9). Своєю чергою, новелами положень про помилування є закріплення правил застосування помилування (ч. 5 ст. 3.5.10) і встановлення з метою контролю громадськості обов'язку офіційного оприлюднення Указу про помилування чи відмову в помилуванні (ч. 6 ст. 3.5.10).

8

ВИСНОВКУ

Проект КК України репрезентує концептуально нову модель кримінального права, засновану на системному підході до кримінально-правових засобів, у межах якого покарання виступає одним із елементів цілісного механізму правового впливу.

Запровадження уніфікованої категорії «кримінально-правові засоби» свідчить про інтеграцію інструментального підходу теорії права в кримінальне законодавство, що забезпечує підвищення його внутрішньої узгодженості та методологічної цілісності.

Ключовими принципами проекту, застосованими при розбудові логіки інституту покарання, є принципи верховенства права, пропорційності, обмеження дискреції суду, справедливості, відповідності сучасним реаліям і структурної оптимізації.

Впровадження інституту типових санкцій є важливим кроком до стандартизації кримінально-правових наслідків, що сприяє забезпеченню рівності правозастосування і передбачуваності судових рішень.

Удосконалення механізму індивідуалізації покарання відбувається через врахування об'єктивних критеріїв, зокрема ризику повторного правопорушення, що відповідає сучасним кримінологічним підходам.

Проект КК відображає гуманізацію кримінально-правової політики, зокрема через розширення альтернатив позбавленню волі, впровадження механізмів умовної заміни покарання та врахування поведінки особи після вчинення правопорушення. Важливим є врахування європейських стандартів прав людини, зокрема у сфері довічного ув'язнення, амністії та помилування, що сприяє гармонізації національного законодавства з міжнародними зобов'язаннями України.

Автори:

Матеріал підготовлено **Юлією Лісовою**, редакторкою JustTalk, на основі матеріалів співавторів проєкту нового КК України **Юрія Пономаренка**, професора, д.ю.н., проректора НЮУ імені Ярослава Мудрого, і **Олексія Гороха**, доцента, д.ю.н., доцента кафедри кримінального та кримінального процесуального права НАУКМА

Дискусія JustTalk організована JustGroup у партнерстві з Програмою підтримки ОБСЄ для України і Консультативною місією ЄС в Україні

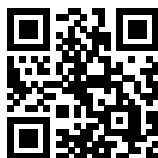
Лісова Ю., Пономаренко Ю., Горох О.

Покарання, його призначення та звільнення: нова логіка проєкту КК: Discussion Paper. Київ: JustTalk, 2026. 22 с. URL: <https://justtalk.com.ua/post/pokarannya-jogo-priznachennya-i-zvilnennya-nova-logika-proektu-kk-discussion-paper>

Just talk

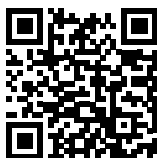
Сайт

YouTube

Facebook

Instagram

Telegram

Подкасти

